

ผ้าไหมมัดหมี่

❖ ครูทองสุข จันทะวงษ์ ❖

ครูทองสุข จันทะวงษ์
ช่างทอผ้าไหมมัดหมี่
จังหวัดขอนแก่น

ชื่อ-สกุล นายทองสุข จันทะวงษ์
วัน เดือน ปีเกิด ๑ พฤษภาคม พ.ศ.๒๔๘๐
สถานที่เกิด อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น
การศึกษา สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔
โรงเรียนชนบทประชานุกูล อำเภอชนบท
จังหวัดขอนแก่น
ที่อยู่ ๒๙ หมู่ ๑ ถนนกลั่นแก้ว อำเภอชนบท
จังหวัดขอนแก่น
โทรศัพท์ ๐๔๓-๒๕๖-๓๖๓
ที่ทำงาน ๒๙ หมู่ ๑ ถนนกลั่นแก้ว อำเภอชนบท
จังหวัดขอนแก่น
ชื่อบิดา นายสุน จันทะวงษ์
อาชีพบิดา ทำนา
ชื่อมารดา นางลิม จันทะวงษ์
อาชีพมารดา ทำนา

นายทองสุข จันทะวงษ์ เป็นบุตรคนที่ ๔ มีพี่น้อง ๔ คน ได้แก่

๑. นายรังษี จันทะวงษ์ (ถึงแก่กรรม)
๒. นางกงทอง จันทะวงษ์ (ถึงแก่กรรม)
๓. นายทองใบ จันทะวงษ์ (ถึงแก่กรรม)
๔. นายทองสุข จันทะวงษ์

ครอบครัว
ชื่อกสสยา นางบุญถิ่น จันทะวงษ์
อาชีพกสสยา ทำนา-ทอผ้า
บุตร-ธิดา

๑. นางสาวทัศนวรรณ จันทะวงษ์
๒. นาย เทอดทูน จันทะวงษ์

เกียรติคุณ/รางวัลที่ได้รับ

- ถ้วยรางวัลชนะเลิศการแข่งขันผลิตภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่ ในงานสัปดาห์ส่งเสริมอุตสาหกรรม
พื้นบ้าน จังหวัดขอนแก่น จากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ.๒๕๒๐
- ถ้วยรางวัลชนะเลิศการแข่งขันผลิตภัณฑ์ผ้าไหมมัดหมี่ในงานสัปดาห์ส่งเสริมอุตสาหกรรม
พื้นบ้าน จังหวัดขอนแก่น จากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ.๒๕๒๐
- ชนะเลิศการประกวดผ้าไหมมัดหมี่ ในงานวันเกษตรกร อำเภอบ้านไผ่ จังหวัดขอนแก่น
พ.ศ.๒๕๒๒
- รางวัลที่ ๑ การประกวดผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทย หัตถกรรมพื้นบ้าน
ประเภทเครื่องประดับกาย จากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ.๒๕๓๓
- ชนะเลิศการประกวดผ้าไหมมัดหมี่ ในงานเทศกาลไหมและประเพณีผูกเสี่ยวจังหวัดขอนแก่น
พ.ศ.๒๕๒๕
- ชนะเลิศการประกวดผ้าไหมมัดหมี่ ประเภทเสื้อชาย ในงานเทศกาลไหมและประเพณีผูกเสี่ยว
จังหวัดขอนแก่น พ.ศ.๒๕๒๔
- ชนะเลิศการประกวดผลิตภัณฑ์หัตถกรรมไทยพื้นบ้าน ประเภทเครื่องประดับกาย
จากกรมส่งเสริมอุตสาหกรรม พ.ศ.๒๕๓๓

ผลงานที่ภาคภูมิใจ

ได้รับรางวัลที่ ๑ โล่รางวัลพระราชทานจาก สมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ
โดยสถาบันหมอนไหมแห่งชาติเฉลิมพระเกียรติ ณ ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ พ.ศ.๒๕๕๐

ประวัติชีวิตและการศึกษา

สำเร็จการศึกษาชั้นประถมศึกษาปีที่ ๔ จากโรงเรียนชนบทประชานุกูล อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น ปัจจุบันคือ โรงเรียนชุมชนบ้านชนบท อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น

ประวัติการเรียนรู้ศิลปะในแขนงนี้

ครูทองสุข จันทะวงษ์ เกิดที่อำเภอชนบท จังหวัดขอนแก่น ตลอดชีวิตจึงได้สัมผัสและคลุกคลีกับงานทอผ้ามัดหมี่มาตั้งแต่เด็กและมีความสนใจในศิลปะแขนงนี้อย่างยิ่ง เด็กชายทองสุขกำพร้าพ่อ เมื่ออายุเพียงแค่ ๑ เดือน จึงอยู่กับแม่และพี่สาวในบ้านหลังเล็ก ๆ ซึ่งพี่สาวมีอาชีพทอผ้ามัดหมี่และมักจะทำงานอยู่ใต้ถุนบ้าน

ในขณะนั้นเด็กชายทองสุขมีอายุเพียง ๑๓ ปี มักจะดูพี่สาวทำงานมัดหมี่ผ่านช่องโหว่เล็ก ๆ จากบนบ้าน ครั้นพอพี่สาวละมือจากการมัดหมี่ ทองสุขก็จะแอบย่องลงมาลองมัดหมี่เองโดยไม่มีใครสอน แต่ก็ทำได้เพราะใจรัก ทำอยู่หลายครั้งจนพี่สาวจับได้ พี่สาวก็โกรธและให้ทดสอบว่า ถ้าทองสุขสามารถมัดหมี่ได้ถูกต้องจะไม่ลงโทษ แต่ถ้าทำผิดจะลงโทษ เมื่อทำให้พี่สาวดู พี่สาวก็พอใจที่ทำให้ถูกต้องและยอมให้ช่วยมัดหมี่ตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา จากนั้นก็ยังได้ฝึกสอนให้ทองสุขรู้จักขั้นตอนและเทคนิควิธีต่าง ๆ ของการทอผ้าไหมมัดหมี่ จนได้ช่วยงานทอผ้าไหมมัดหมี่ของที่บ้านอยู่ ๒-๓ ปี ก็สามารถทอผ้าไหมมัดหมี่ที่มีลวดลายยาก ๆ ได้ ประกอบกับทองสุขมีความจำดีเยี่ยมจึงสามารถจดจำขั้นตอนและวิธีการทอผ้าไหมมัดหมี่รวมทั้งลวดลายดั้งเดิมของบรรพบุรุษไว้ได้อย่างรวดเร็ว ทำให้การมัดหมี่เป็นเรื่องง่ายสำหรับทองสุข ลายแรกที่ทอได้คือ “ลายหมากจับ” ต่อมาพี่สาวได้งานที่โรงงานยาสูบ ทองสุขจึงทำงานทอผ้ากับแม่ตามลำพัง

วิชาการทอผ้ามัดหมี่ของครูทองสุข จันทะวงษ์ จึงมีลักษณะเป็น “ครูพักลักจำ” มาก่อนแล้วจึงได้รับการถ่ายทอดเพิ่มเติมในภายหลัง ครูทองสุข ไม่ได้ทอเฉพาะผ้าไหมมัดหมี่ลวดลายโบราณเพื่อการอนุรักษ์แต่เพียงอย่างเดียว หากแต่ครูยังเป็นผู้ที่มีความคิดริเริ่มสร้างสรรค์ผลงานที่มีรูปแบบใหม่ ๆ เพื่อความสวยงามและเน้นถึงความนิยมของตลาด ทำให้ได้รับความสนใจเป็นอย่างมาก

ครูทองสุขได้สร้างเอกลักษณ์ของตัวเอง ด้วยการเพิ่มจุดสีชาวลงบนลายมัดหมี่ (การไว้ขาว) กระจายทั่วผืน ทำให้ผ้าสวยงามขึ้น จนปัจจุบันมีผู้นำไปทำเลียนแบบ

ประวัติการทำงาน

“ตอนแรกคิดว่ามันก็ไม่ยากครับ เพราะว่าทำเป็น แต่ลายที่ผมประกวดได้ เป็นลายจีเพชรครับ เป็นลายโบราณ.....บ้านอื่นก็มีทอเหมือนกัน แต่ไม่สวยเหมือนผมว่าจั้นเถอะ ประกวดที่ไหนก็มีแต่ผมได้ที่ ๑ สามปีซ้อน ผู้ว่าฯ ยังบอกว่า ทำไมถึงประกวดได้แต่คนเดียว”

ผลงานของครูทองสุข จันทะวงษ์ เริ่มเป็นที่รู้จัก ในปี พ.ศ.๒๕๑๙ ในงานกาชาดของเกษตร จังหวัดขอนแก่น โดยครูได้นำผ้ามัดหมี่ส่งเข้าประกวด และได้รับรางวัลชนะเลิศ หลังจากนั้นเป็นต้นมา ครูทองสุขก็ได้้นำผลงานผ้ามัดหมี่ ส่งเข้าประกวดยังสถานที่ต่าง ๆ เรื่อยมาจนปัจจุบัน

ลายที่คนนิยมมาว่าจ้างให้ครูทอมากที่สุดคือ ลายกงเจ็ดสาย (ซึ่งเป็นลายที่ครูนำไปประกวดที่ศูนย์การประชุมแห่งชาติสิริกิติ์ และได้รับรางวัลที่ ๑ เมื่อ พ.ศ.๒๕๕๐ ได้รับถ้วยรางวัลพระราชทานจากสมเด็จพระนางเจ้าสิริกิติ์ พระบรมราชินีนาถ) ลักษณะของลายกงเจ็ดสาย เป็นรูปขันทมหากเบ็ง หรือเชิงเทียน ซึ่งเป็นลายโบราณที่สืบสานกันมาตั้งแต่รุ่นพ่อ รุ่นแม่ ลายกงเจ็ดสายหรือลายขันทมหากเบ็ง แตกต่างจากลายมัดหมี่อื่น ๆ ตรงที่ทำยาก โดยต้องใช้เวลามัดหมี่นานถึง ๗ วัน จึงสามารถนำไปย้อมสี และทำขั้นตอนอื่น ๆ ต่อไป ในขณะที่ลายอื่นใช้เวลาในการมัดหมี่แค่ ๑-๒ วันก็เสร็จ รวมเวลากว่าจะได้ผ้าสักผืนต้องใช้เวลาในการทำงานประมาณ ๑ เดือนเต็ม

ผ้าไหมมัดหมี่ของครูทองสุข จันทะวงษ์ นอกจากจะมีความประณีตสวยงาม ความละเอียดของลวดลายแล้ว ยังมีเอกลักษณ์ที่โดดเด่นไม่ซ้ำแบบใคร เน้นลวดลายโบราณ สีแบบโบราณซึ่งย่อยยาก เช่น ลายไล่ปลาหมึก ลายหมี่ไก่ ลายหมี่เต่า ลายตำลึงทอง ลายขอแค่ม้า ลายดอกพิกุล ลายหมากจับ ลายโคมห้า ลายโคมเจ็ด ซึ่งเป็นลวดลายเก่าแก่ดั้งเดิมของคนอีสาน

เสน่ห์ของผ้ามัดหมี่ อยู่ที่ลวดลาย การเก็บเม็ดเก็บดอก และสี ซึ่งเป็นความเด่นของผ้ามัดหมี่ที่ชนบท

ความพิเศษของงานครูทองสุข คือ ลายกงเจ็ดสาย จากปกติใช้ ๒๑ ลำ แต่ครูขยายเป็น ๔๕ ลำ ทำให้ลายเล็กละเอียดขึ้น

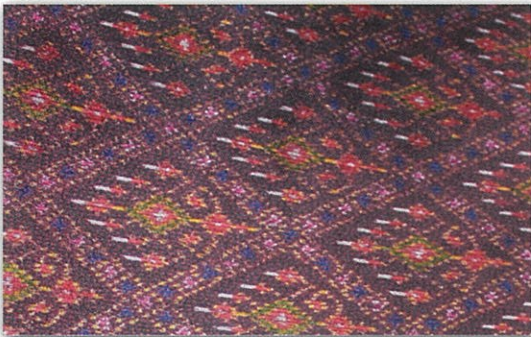
การขึ้นลำเยอะ ๆ แสดงถึงความพิถีพิถันจนเกิดลายที่ละเอียดเล็ก ลายขอพระเทพทำได้ตั้งแต่ ๒๑ ลำ ๒๕ ลำหรือ ๔๑ ลำ ทำได้หมดทุกแบบถือว่าถูกต้องทั้งหมด แต่ลายที่ได้จะมีความละเอียดต่างกัน ลายจีเพชรใช้ ๘๑ ลำ จะทำให้ลวดลายถี่และสวยขึ้น ลายจำนวนลำมากก็จะยิ่งทอง่าย ส่วนลายกงเก้าถมหมากจับเจาะนั้นครูคิดเอง ทำขึ้นมาก็มีคนชอบ คิดมาจากงานโบราณ นำมาออกแบบต่อพอประสมประสานกันแล้วจะสวยงาม

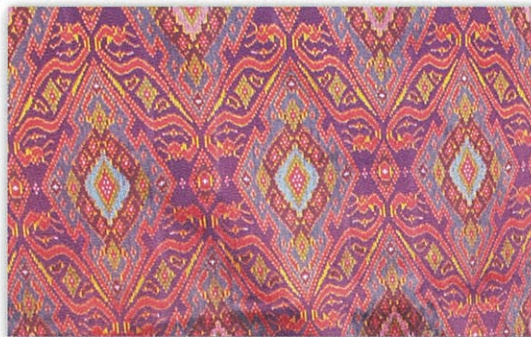
ลายผ้าต่าง ๆ ของครูทองสุข

ลายงก้าถมหมากรจับเงาะ

ลายงกเจ้าตสาย

ลายนาคเกี้ยว

ลายขอพระเทพ

ลายผ้าที่ครูกิดขึ้นเอง

- ลายงก้าถมหมากรจับเงาะ ลายนี้ครูกิดเองเป็นลายแรก
- ลายงกเจ้าตสาย หรือ ลายถมชั้นหมากเบ็ง (หมากเบ็ง แปลว่า เรียกขวัญ)
- ลายนาคเกี้ยว (มีขนาด ๒ ตัวเกี่ยวกัน)
- ลายขอพระเทพ ครูกิดเห็น สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี ทรงผ้าลายนี้แล้วงามมาก แต่ลายดั้งเดิมเป็นลายใหญ่ ครูกิจนำมาประยุกต์เป็นลายที่เล็กละเอียดขึ้นและตั้งชื่อว่า “ลายขอพระเทพ”

การผลิตชิ้นงาน

ลาวดลายของผ้าไหมมัดหมี่ ที่ครูทองสุข จันทะวงษ์ นิยมนำมามัดหมี่ส่วนใหญ่จะเป็นลายโบราณ ซึ่งมีอยู่ ๓ ลาย คือ

๑. ลายงกเจ้าตสาย
๒. ลายขอพระเทพ

๓. ลายนาคเกี้ยว ต้นแบบมาจากบันไดโบสถ์หรือบันไดวัดในสมัยโบราณ ซึ่งมักประดิษฐ์เป็นรูปตัวนาค โดยหางนาคจะทอดลงมาจากตัวโบสถ์ หัวนาคจะอยู่บนบันไดชั้นสุดท้ายของวัด หรือโบสถ์ เป็นต้น

เส้นไหม

นอกจากจะมีเอกลักษณ์ของตนเอง ในการเพิ่มจุดสีขาวลงไปบนผ้าแล้ว ครูทองสุขยังมีเคล็ดลับที่แตกต่างจากช่างฝีมือคนอื่น ๆ ตรงเทคนิคการมัดหมี่และการย้อมสี

สีที่ครูนิยมนำมาย้อมมักจะเป็นสีเข้ม ๆ สีหนัก ๆ สีโบราณ อันได้แก่ โทนสีดำ สีแดง สีเม็ดมะขาม เพราะเมื่อย้อมออกมาจะทำให้ลายผ้าที่ย้อมได้มีลักษณะเด่นชัด ซึ่งถ้าใช้สีอ่อน จะทำให้สีไม่เสมอกันเหมือนเป็นต่าง ๆ

สีของผ้าไหมมัดหมี่โบราณ ส่วนใหญ่จะมีด้วยกัน ๓ สี คือ

- มัดเหลือง
- มัดแดง
- มัดสีเม็ดมะขาม (พื้น)

แต่ในปัจจุบันนิยมสลับสีเพื่อความทันสมัย

วัตถุดิบ และแหล่งที่มาของวัตถุดิบ

- เส้นไหม
- สีเคมี
- โซดาไฟ
- ด่างเลี่ยม
- ด่างล้างขาว

ด่างล้างขาว

สีเคมี

ด่างเลี่ยม

โซดาไฟ

เครื่องมือและอุปกรณ์ (อย่างละเอียด)

๑. โองคันหมี ใช้ในการคันหมี หรือจัดระเบียบเส้นไหม
๒. โองมัดหมี ใช้สำหรับขึงเส้นไหมให้ตึงเพื่อเตรียมการมัด
๓. อักหรือกวก ใช้สำหรับกวกไหม
๔. กงไหมและหลักไหม ใช้สำหรับกวกไหมใส่อัก
๕. ไน ใช้สำหรับปั่นเส้นไหม
๖. หลอดใส่เส้นไหม
๗. กระจวย ใช้สำหรับใส่หลอดไหมหรือหลอดหมี
๘. ไม้ดำ ใช้สำหรับดำหมีตอนย้อมสี
๙. หม้อต้ม
๑๐. ไม้แม่ฝัก
๑๑. มีด

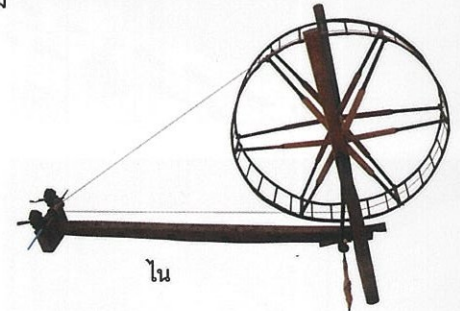
โองคันหมี

หม้อต้ม

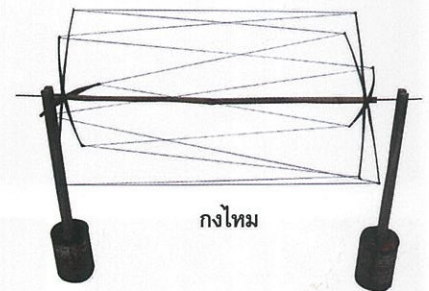
กระจวย

ไน

หลอดใส่เส้นไหม

กงไหม

อัก

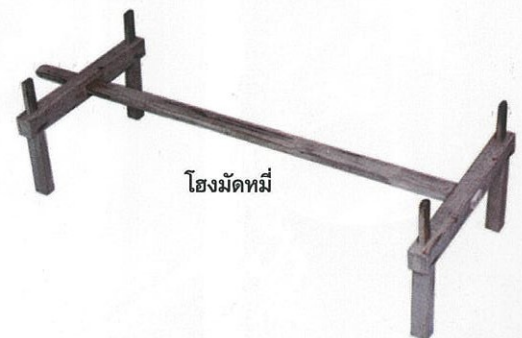
ไม้แม่ฝัก

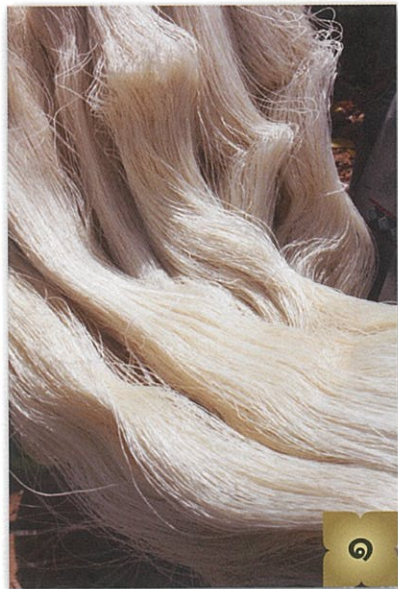
มีด

ไม้ดำ

โองมัดหมี

๑

๒

ขั้นตอนในการผลิตผลงาน

๑. คัดเลือกเส้นไหมที่มีคุณภาพ

๒. ฟอก (ต้อง) ต้องนำไหมดิบมาฟอกเพื่อไม่ให้มีไขมันเกาะ โดยจะใช้ต่างจากขี้เถ้าหรือโซดาไฟ ๕ ซ่อนโต๊ะ และใช้ต่างเลี่ยม ๒ ซ่อนโต๊ะ ใส่เพื่อให้ไหมขึ้นมัน การต้องจะทำให้เส้นไหมขาววาวขึ้น เป็นการฟอกไหม เรียกว่า “การตองไหม” แล้วจึงนำไปย้อม

๓. โดยย้อมสีเหลืองก่อน ด้วยการผสมสีกับน้ำและคนให้เข้ากัน แล้วจึงนำไหมมาลง ต้มไว้ประมาณ ๓๐ นาที ใช้สีเหลืองเพื่อให้ได้สีพื้นของเส้นไหมเป็นสีเหลือง ถ้าใช้สีอื่นจะทำให้ลวดลายไม่ชัดเจน ใช้ไหม ๕ ปอย จะนำมาทอผ้าได้ ๒ ผืน ในสมัยก่อนนิยมใช้สีจากธรรมชาติ แต่ปัจจุบันการย้อมด้วยสีธรรมชาติเริ่มหายไป เนื่องจากมีสืวิทยาศาสตร์เข้ามาแทนที่ ที่หาซื้อง่ายตามร้านขายเส้นไหมหรือผ้าไหม เมื่อละลายน้ำจะแตกตัว ย้อมง่าย สีสดใส ราคาถูก ทนต่อการซักได้ดี

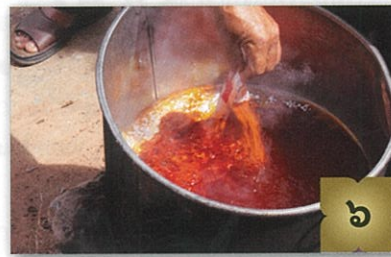
๓

๔

๕

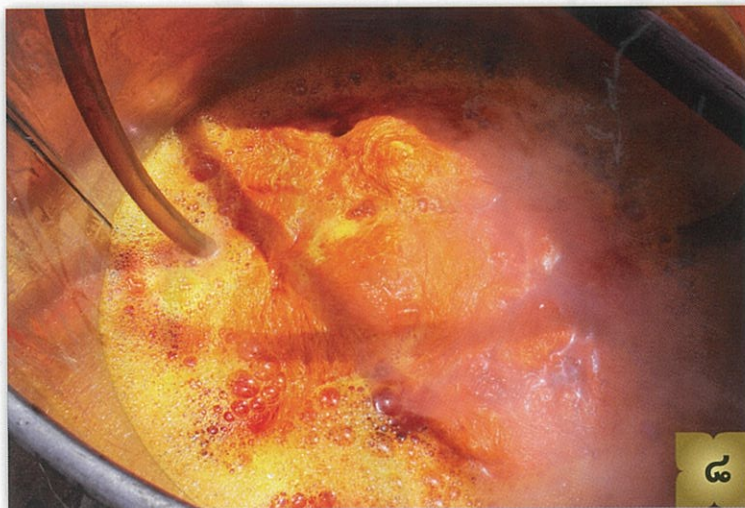

๖

๑-๒. เส้นไหมที่คัดแล้ว
๓-๔. การฟอกไหม
๕. สีเคมีที่ใช้ในการย้อม (เหลือง)
๖-๘. การย้อมไหมในหม้อต้ม

๗

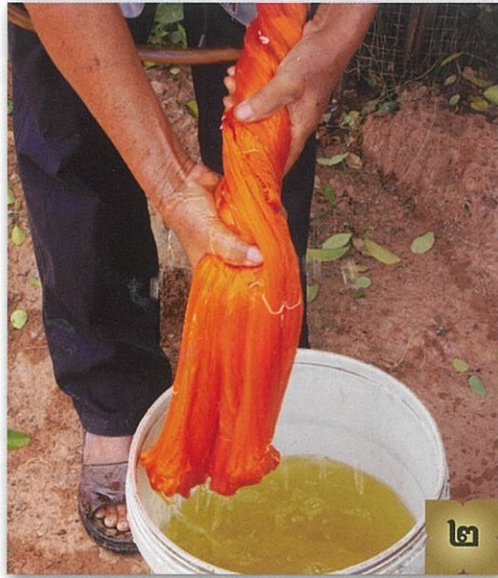

๘

๑

๒

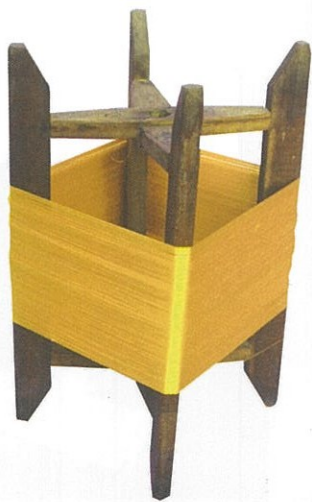

๓

๔. การล้างทกให้แห้ง คือ การล้างแล้วบิดไหมให้หมาด ๆ จากนั้นนำมาตากให้แห้ง “ทก” คือ การดึงเพื่อให้เส้นไหมยึด

๑-๒. การล้างเส้นไหมเมื่อข้อมเสร็จ
๓. การตากเส้นไหม

๕. การกวัก คือการนำไหมที่ตากแห้งแล้วมากวักใส่ถัก เพื่อเตรียมนำไหมไปคัน และดึงให้เส้นไหมตึง ไม่พันกัน

๑. การกวักไหมใส่ถัก
๒. เส้นไหมข้อมเหลือง

๑

๒

๑

๑. โสงคันหมีของครูทองสุข
๒. ซี่ไม้ไผ่ที่ครูใช้ฟังเสียงการหมุนรอบของโสงคันหมี
๓. จุดที่ซึ่งเส้นไหมเข้ากับโสงคันหมี (ลำ)
๔. เส้นไหมที่ผ่านการคันหมีแล้ว จะขัดสลับกันเป็นระเบียบ

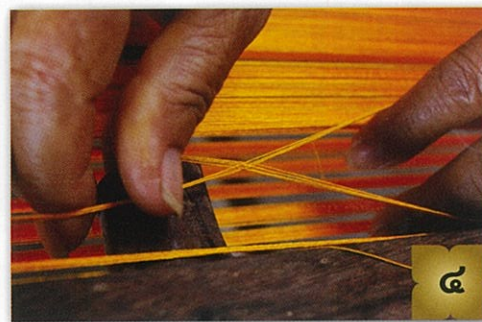

๒

๖. การคันหมี คือ การเตรียมเส้นไหมก่อนนำไปมัดและย้อมตามลวดลาย โดยการซึ่งเส้นไหมกับโสงสำหรับคันหมี นับลำให้ถูกตามลวดลายที่เราต้องการจะมัดหมี ว่าจะต้องมีกี่ลำ ๑ ลำ หมายถึงการให้โสงคันหมีหมุนไป ๒ รอบ ครูใช้วิธีการฟังเสียงกระทบของซี่ไม้ไผ่ ที่ติดไว้เพื่อให้ตรงกับตัวโสง ๒ ครั้งจึงเปลี่ยนลำ และจะเปลี่ยนลำไปเรื่อย ๆ จนครบ ๔๑ ลำ จนเส้นไหมกลับมาอยู่ที่ลำที่ ๑ อีกครั้ง เมื่อเส้นไหมวนครบ ๑ รอบ ก็จะเรียกแต่ละลำว่า ๑ ซีน

๓

๔

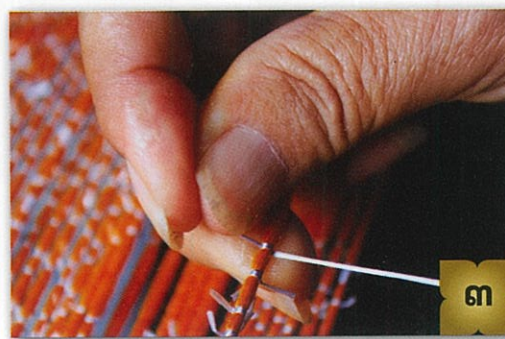
๗. การลงโสมมัดหมี คือการนำเส้นไหมมาลงโสมมัด (เครื่องมือใช้สำหรับซึ่งเส้นไหมให้ตั้งเพื่อเตรียมการมัดหมี) ให้เส้นไหมตั้ง แล้วทำการมัดเส้นไหม ตามลวดลายที่ต้องการจะย้อม โดยนำเส้นไหมมาซึ่งกับหลักหมี เมื่อซึ่งตั้งแล้วจึงนำเชือกฟางมามัดเส้นไหมให้เป็นตอนๆ ตามลวดลายที่จะย้อม ทั้งนี้มัดเพื่อกันไม่ให้น้ำสีซึมเข้าไปในเส้นไหมในขณะที่ย้อม ขั้นตอนนี้เองที่เรียกว่า “มัดหมี” โดยผู้มัดจะมัดตามความชำนาญที่จดจำมา โดยไม่ต้องดูแบบร่าง การใช้สีเชือกมัดลายต้องเลือกใช้สีเชือกเป็นสีคู่ตรงข้ามกับสีที่จะเก็บลายไว้เพื่อให้เห็นชัดเจนว่าลายอยู่ตรงไหน เช่น ต้องการไหมสีเขียวจะใช้เชือกสีแดงมัด เป็นต้น

๑

๒

๓

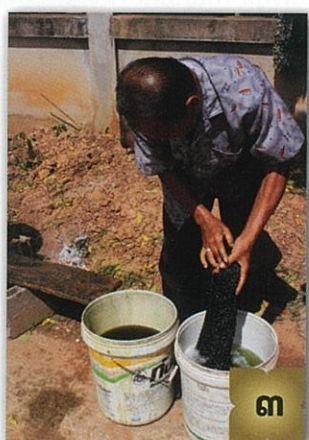
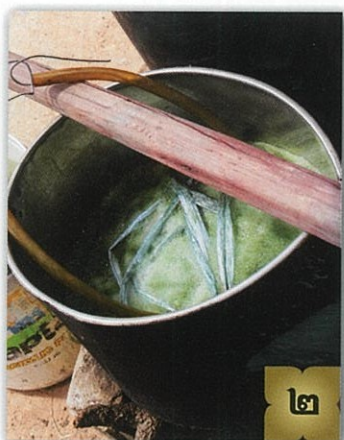
๑-๓. การมัดหมีตามลวดลายที่ได้กำหนดไว้

๘. การย้อมสี ต้องนำเส้นไหมจุ่มน้ำเปล่าเพื่อช่วยให้สีซึมเข้าไปในเนื้อไหมส่วนที่ไม่ได้มัดได้ง่ายขึ้น จากนั้นนำไปตีให้เส้นไหมฟู สีจะได้เข้าเนื้อเส้นไหมได้ง่าย เมื่อตีเสร็จก็นำเส้นไหมมาดำในถังสีที่เตรียมไว้ เพื่อให้สีซึมเข้าเส้นไหม จากนั้นนำไปต้ม ๓๐ นาที ในน้ำเดือด แล้วนำกลับมาดำอีกครั้งจากนั้นจึงนำไปล้างน้ำเปล่าและตากแดดให้แห้ง

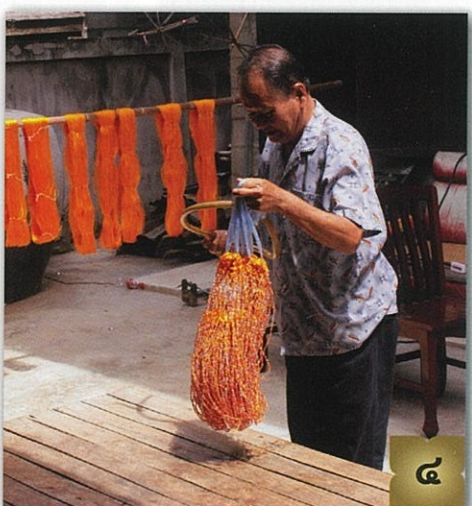
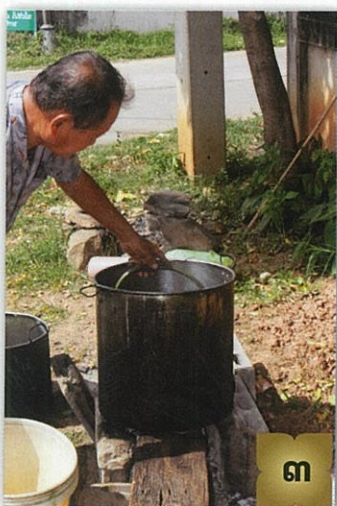
สีที่ใช้เป็นสีเคมี เพราะถ้าใช้สีธรรมชาติจะทำให้ลายที่ย้อมออกมาไม่แน่นอนหรือเดินชด แต่ความต้องการจะให้สีฟ้าไหม มัดหมี่แตกต่างจากช่างฝีมือท่านอื่น ครูทองสุข จึงนำสีเคมีที่มีอยู่มากผสมกันอีกครั้งเพื่อให้ได้สีที่ครูต้องการในสัดส่วน ที่ครูก็คิดขึ้นมาเองทั้งหมด

ส่วนผสมของสีที่นำมาย้อมคือ ใช้สี ๓ ขง, ต่างเลี่ยม ๑ ซอนโต๊ะ, น้ำร้อน ๑๒ ลิตร (ต่างเลี่ยม ใช้เพื่อช่วยให้สีซึมเข้าไหมได้ง่ายและให้เส้นไหมมีความเงา)

- ๑. การดำเส้นไหมในถังสีที่เตรียมไว้
- ๒. ย้อมเส้นไหมสีเขียว
- ๓. การล้างเส้นไหมที่ผ่านการย้อมแล้ว
- ๔. ตากเส้นไหมให้แห้ง

๙. การล้างขาว โดยนำไหมแช่ในน้ำเย็นครึ่งถึงประมาณ ๒ นาทีแล้วบิดให้หมาดจากนั้นนำไปพาดกับพื้นให้ฟู แล้วนำกลับมาใส่ถังน้ำร้อนผสมโซดาไฟ ๑ ซอนโต๊ะ แล้วดำเพื่อให้สีซึมเข้าไหมแล้วจึงนำไปต้มให้สีที่ไม่ต้องการหลุดออก ทิ้งไว้ประมาณ ๑๐ นาที ระหว่างล้างต้องคอยยกกลับด้านอยู่เรื่อย ๆ เสร็จแล้วนำออกมาล้างน้ำเปล่า ๒ ครั้งแล้วจึงนำไปตาก

- ๑. ใส่โซดาไฟลงในน้ำร้อน
- ๒. ดำเส้นไหม เพื่อให้ต่างล้างขาวซึมเข้าเส้นไหมให้มากขึ้น
- ๓. นำเส้นไหมไปต้มให้สีที่ไม่ต้องการหลุดออก
- ๔. เส้นไหมที่ผ่านการล้างขาวแล้ว

ลำดับขั้นตอนการย้อมสี

- เมื่อได้ไหมสีเหลืองจากการย้อมครั้งแรก จะนำมามัดลายตามที่ต้องการในจุดที่ต้องการให้เป็นสีเหลือง
- จากนั้นจึงนำไปย้อมเป็นสีเขียว ย้อมแล้วนำมามัดลายอีกครั้งในบริเวณที่ต้องการสีเขียวคงอยู่
- นำไปล้างขาว พอได้เป็นสีขาวแล้วก็มัดหมี่ตรงจุดที่ต้องการให้เส้นไหมเป็นสีขาว
- ต่อด้วยการย้อมลงสีฟ้า และนำมามัดหมี่ตรงจุดที่ต้องการให้เป็นลวดลายสีฟ้า แล้วล้างสีฟ้าออกให้หมดจะได้ไหมสีขาว
- นำไปย้อมสีแดง พอได้สีแดงแล้ว นำมามัดตรงจุดที่ต้องการเป็นสีแดง เมื่อครบทุกสีแล้ว จึงลงสีสุดท้ายคือ สีเปลือกมังคุด เพื่อเป็นสีพื้นของผ้าไหม

๑. ตากเส้นไหมที่ย้อมสีเขียวแล้ว
๒-๓. การมัดหมี่ที่เส้นไหมให้เกิดลวดลาย
เพื่อเตรียมที่จะนำไปย้อมสีต่อไป

๒

๑

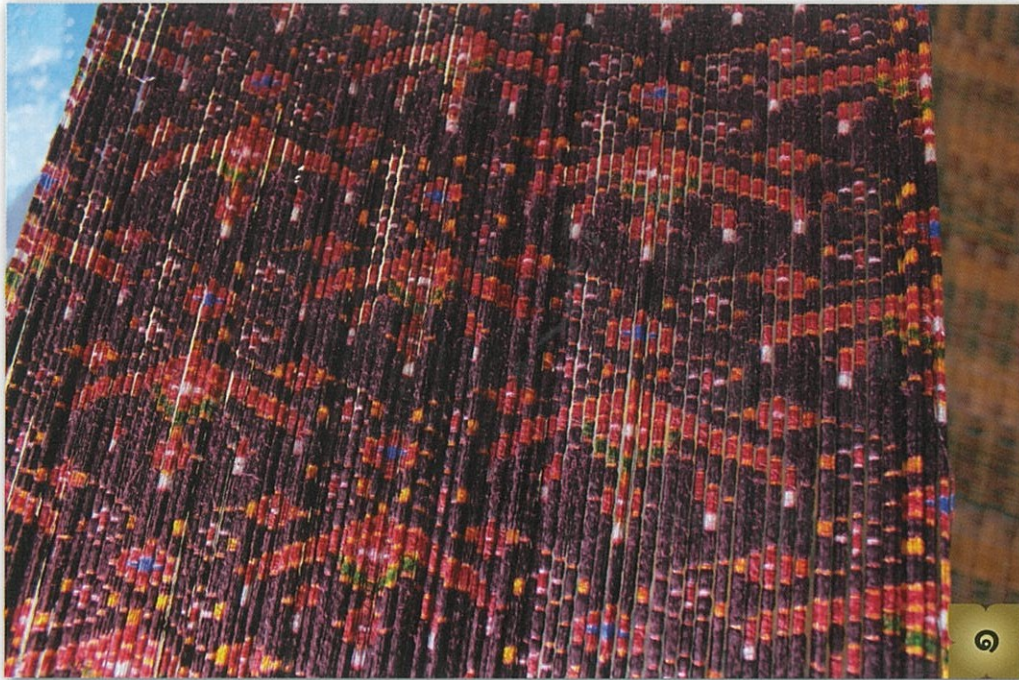

๓

๑๐. การแกะเชือกไหมมัดหมี่ หลังจากย้อมสี
ครบตามลวดลายที่ต้องการทอแล้ว เรานำเส้นไหม
มาใส่โอง เพื่อทำการแกะเชือก โดยใช้มีดค่อย ๆ
ตัดและต้องระวังไม่ให้มีดไปโดนเส้นไหมมัดหมี่
ที่ย้อมไว้จนขาด

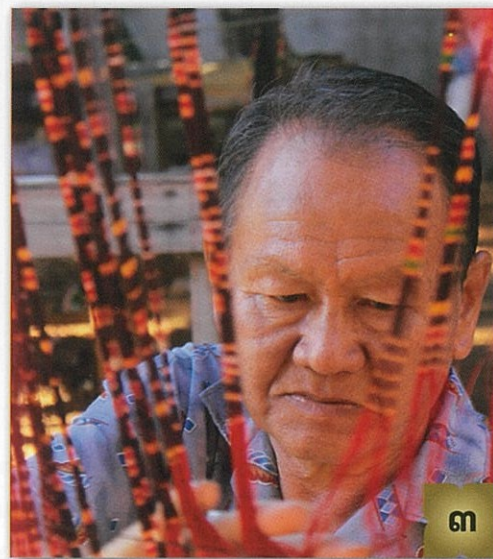
๑. การใช้มีดแกะเชือกมัดหมี่

การลงสีนั้นต้องเรียงตามสีข้างต้นนี้ (เหลือง, เขียว, ขาว, ฟ้ำ, แดง, เปลือกมังคุด) เพื่อให้สีที่เป็นลวดลายติดและคมชัด กรณีที่ไม่เรียงสีตามนี้ ลวดลายจะไม่คมชัด สีอาจจะเลอะไปติดในจุดอื่น (เส้นไหมที่มัดแล้วเมื่อนำไปย้อมสี สีจะติดเฉพาะตรงที่ไม่ได้มัด เมื่อย้อมแล้วอาจจะต้องนำมามัดและย้อมอีก ทำซ้ำไปซ้ำมาหลายครั้งแล้วแต่ความยากง่ายของลาย และจำนวนสีที่ปรากฏอยู่บนผืนผ้า)

๑. เส้นไหมที่ผ่านการย้อมสีครบตามขั้นตอน

๑๑. กวักไหม นำเส้นไหมมัดหมี่ที่แก่เสร็จแล้วมาใส่กงแล้วทำการกรอไหมใส่อีกหรือกวัก

๑. การนำไหมที่ผ่านการย้อมสีแล้วใส่กงไหม
๒. การกวักไหมใส่อีก
๓. ครูทองสุขกำลังใส่ใจกับการทำงาน

๑. การกรอไหมใส่หลอด
๒-๓. หลอดที่กรอแล้ว

๑

๒

๓

๑๒. กรอใส่หลอด นำเส้นไหมในอักษหรือกัวัก มาทำการกรอใส่หลอดด้ายเตรียมไว้ โดยใช้ ไน กรอใส่หลอด (ไน คืออุปกรณ์การกรอ) จากนั้นจึงนำหลอดด้ายมาใส่กระสวยเพื่อเตรียมทอ เส้นไหมในกระสวยนี้ใช้เป็นเส้นพุ่งในการทอผ้าขั้นตอนนี้ต้องระมัดระวังการเรียงลำดับให้ถูก มิฉะนั้นผืนผ้าที่ทอออกมาจะมีตำหนิในลักษณะต่าง ๆ กัน เช่น ลายเขย่ง สูงบ้างต่ำบ้าง มีรอยต่อลายเห็นชัดบ้างหรือบางที่กลายเป็นลายอื่นที่ไม่ได้ตั้งใจเลยก็มี

๑๓. การทอผ้า นำเส้นไหมที่เตรียมไว้ทั้งหมดนั้นมาทำการทอตามลวดลายที่ได้ทำการมัดหมี่ไว้ ตอนทอนั้นใช้ไม้แม่ผัง ซึ่งให้ผ้าตรงและตึง ทำให้เวลาทอผ้าจะแน่นและเก็บลายได้สวย

๑

๑. ไม้แม่ผังที่ซึงด้านล่างผ้าเพื่อให้ผ้าตึง

๑. เส้นไหมย้อมที่ซิงแล้ว
บนกี่ทอผ้า
๒. ผ้าที่ทอแล้วบนกี่ทอผ้า
๓. ครูทองสุขกำลังทอผ้า

การทอผ้าไหมจะประกอบไปด้วยเส้นไหม ๒ ชุด คือชุดแรกเป็น “เส้นไหมย้อม” จะซิงไปตามความยาวผ้าอยู่ติดกับกี่ทอ (เครื่องทอ) หรือทูก แกนหมุนด้านย้อมอีกชุดหนึ่งคือ “เส้นไหมฟุ้ง” จะถูกกรอเข้ากระสวย เพื่อให้กระสวยเป็นตัวนำเส้นด้ายฟุ้งสอดขัดเส้นด้ายย้อมเป็นมุมฉาก ทอสลับกันไปตลอดความยาวของผืนผ้า การสอดด้ายฟุ้งแต่ละเส้นต้องสอดให้สุดถึงริมแต่ละด้าน แล้วจึงวกกลับมา จะทำให้เกิดริมผ้าเป็นเส้นตรงทั้งสองด้าน ส่วนลวดลายของผ้านั้น ขึ้นอยู่กับการวางลายผ้าตามแบบของผู้ทอที่ได้ทำการ

มัดหมี่ไว้

ลักษณะเด่นของผ้าไหมมัดหมี่ของครูทองสุข

ครูทองสุข จันทวงษ์ จะนิยมมัดหมี่หลายโครง(แบบ) ตั้งแต่ ๗๐, ๘๐, ๘๕, ๙๓ ลำ หรือบางครั้ง ๑๐๐ กว่าลำก็มี ทั้งนี้เพื่อที่จะทำให้ลายผ้าที่ทอเสร็จแล้ว มีลวดลายที่เล็กละเอียด นอกจากนี้ครูยังนำเทคนิคการ “ไว้ขาว” คือการทำให้เป็นจุดสีขาวเล็ก ๆ กระจายอยู่ทั่วผืนผ้า ซึ่งถือว่าเป็นเอกลักษณ์เฉพาะตัวของการทำผ้าไหมมัดหมี่ของครูทองสุข นอกเหนือจากการลงสี สลับสี เก็บสี

*** เคล็ดลับของการทำเส้นย้อมให้ทอได้คล่องไม่ฝืด คือ นำข้าวเหนียว ๑ ถ้วยตวงมาต้มในน้ำเปล่า ๒ ถ้วยตวง พอเดือดแล้วกรองเอาแต่น้ำ ใช้แปรงชุบน้ำต้มข้าวเหนียวมาขมิบเส้นย้อมให้ชุ่ม เส้นย้อมจะเกาะตัวรวมกันเป็นกลุ่ม นำแปรงเปล่ามาทา รูดเส้นย้อมอีกครั้ง เพื่อให้เส้นย้อมข้าวเหนียวที่เกาะอยู่หมดไป เส้นย้อมจะแยกตัวเป็นเส้น ๆ เหมือนเส้นผม ทิ้งไว้ให้แห้ง การนำน้ำต้มข้าวเหนียวมาทาที่เส้นย้อมนั้นจะช่วยเพิ่มความยืดหยุ่นในการทอ จะทำให้เส้นย้อมไม่ขาดง่าย เส้นย้อมจะมีความกลมมนมากยิ่งขึ้น ***

*** การไว้ขาว คือ การมัดเชือกจุดที่ต้องการให้เป็นสีขาวไว้ในขั้นตอนการลงสี เพื่อให้ปรากฏจุดสีขาวเล็ก ๆ ทั่วผืนผ้า

*** การสลับสี คือ การลงสีไหมสลับกันทีละสีโดยมีการกำหนดลำดับสีที่จะสลับกันโดยเริ่มจาก เหลือง, เขียว, ขาว, ฟ้ำ, แดง, เปลือกมังคุด

*** การเก็บสี คือ การมัดเชือกสีที่ต้องการเอาไว้ ก่อนที่จะนำไหมไปย้อมทับด้วยสีอื่นต่อไป

“...ผ้ามัดหมี่นี้ทำด้วยใจรักมาแต่เด็ก... ตั้งแต่แอบดูที่สาวทำ หัดทำเอง คิดค้นลายเอง จนกระทั่งทอผ้าส่งประกวด เป็นความภูมิใจที่ได้ทำงานที่รัก มีความสุขทุกครั้งที่ได้เห็นคนใส่ผ้ามัดหมี่ พยายามที่จะสอนให้กับลูกศิษย์และคนที่สนใจ เพื่อสืบทอดผ้ามัดหมี่ไว้ให้นานที่สุด...”

ครูทองสุข จันทะวงษ์

การถ่ายทอดองค์ความรู้

ครูทองสุข จันทะวงษ์ ได้นำภูมิปัญญาที่สั่งสมมาจากการทำผ้ามัดหมี่นานหลายสิบปี ไปเผยแพร่กับลูกศิษย์ลูกหากลุ่มแม่บ้านในต่างตำบลและอำเภอ โดยครูจะสอนวิธีการทำผ้ามัดหมี่ทุกขั้นตอน และจะเน้นย้ำในส่วนของการมัดหมี่ และการย้อมสี มากที่สุด

นอกจากนี้ครูทองสุข จันทะวงษ์ ยังได้สร้างสรรค์ลวดลายใหม่ขึ้นมาเป็นเรื่องราวประเพณีชาวบ้าน เช่น ลายครุฑ ๑๐๐-๒๐๐ ลำ ลายพระเวฬุสันดรชาดก โดยลวดลายเหล่านี้ ส่วนใหญ่จะสร้างขึ้นเพื่อการประกวดเท่านั้น เพราะทำยากและไม่ค่อยนิยมในหมู่ชาวไทย จะได้รับความนิยมเฉพาะในกลุ่มชาวต่างชาติ ดังนั้นในปัจจุบัน ครูจึงไม่ได้ทำลวดลายเหล่านี้แล้ว

ตามแนวคิดของครูทองสุข ครูเชื่อว่าการทำผ้าไหมมัดหมี่จะยังคงไม่สูญหายไปจากสังคมไทย เนื่องจากการทำผ้าไหมมัดหมี่ เป็นงานฝีมือที่ทำอยู่ในร่มและยังเป็นที่ยอมรับของคนทั่วไป ผู้หลักผู้ใหญ่ยังนิยมชมชอบ ส่วนคนรุ่นใหม่ ยังคงสืบทอดการทำผ้าไหมมัดหมี่ได้ ไม่ว่าจะเป็นการมัดหมี่ ลายหมี่ เก็บสีเป็น ซึ่งการทำงานในขั้นตอนเหล่านี้ก็ทำได้ประณีตไม่แพ้คนรุ่นเก่า หากแต่จะมีข้อเสียตรงที่การทอเท่านั้น ที่ยังทำได้ไม่คล่อง

ครูทองสุข จันทะวงษ์ เป็นผู้ที่อยู่เบื้องหลังของผู้ที่ประสบความสำเร็จในอาชีพการทอผ้าไหมมัดหมี่มาโดยตลอด เช่น นายสุวรรณ ศรีราช นายสุระมนตรี ศรีสมบูรณ์ และบุคคลอื่น ๆ อีกมาก และยังถ่ายทอดความรู้ต่าง ๆ ให้แก่ลูกศิษย์โดยไม่ปิดบัง แล้วแต่สติปัญญาของศิษย์แต่ละคนที่จะรับได้ เป็นวิทยากรฝึกอบรมให้ความรู้และสาธิตแก่กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มเกษตรกรของหน่วยงานราชการและเอกชน ทั้งในจังหวัดและต่างจังหวัด ด้วยความยินดีและเต็มใจไม่เคยปฏิเสธเมื่อได้รับเชิญนับเป็นตัวอย่างที่ดี นอกจากนั้นยังให้คำแนะนำปรึกษาแก่ชุมชน ฝึกหัดให้ลูก ๆ ทุกคนทอผ้าไหมมัดหมี่และสอนการมัดหมี่ การย้อม เพราะมีขั้นตอนที่ยากที่จะเข้าใจ

ครูอยากให้เด็กสมัยนี้ทอผ้ากันเก่ง ๆ แต่เด็กสมัยนี้ไม่ค่อยมีใจรักการทอผ้า ตัวครูเองจำลายของผ้าได้ทั้งหมด เวลาสอนก็จะนำตัวอย่างผ้าไปให้ดู ส่วนใหญ่คนที่มาเรียนจะมีพื้นฐานกันอยู่บ้างแล้วมาหัดทำให้สวยงามมากขึ้น

ผ้ามัดหมี่ลวดลายงดงามวิจิตร มีชื่อเสียงระดับโลก
ไปทั่วโลก มีจุดกำเนิดจากดินแดนชนบทอันห่างไกล
โดยฝีมือของครูทองสุข จันทะวงษ์ ผู้นำเอาภูมิปัญญา
ท้องถิ่นดั้งเดิมในการมัดย้อมเส้นไหมจากบรรพบุรุษ
มาดัดทอสอดประสานกับจินตนาการ และความคิด
สร้างสรรค์ด้วยฝีมืออันประณีตบรรจง เพื่ออนุรักษ์
เป็นผืนผ้าแห่งความภาคภูมิใจของ คนไทยอย่าง
ไม่มีที่สิ้นสุด จึงสมควรยกย่องให้ท่านเป็นครูศิลป์
ของแผ่นดิน

